

però caput primit, omnibusque spectandum cum conopeo dat v. 19: Laudat Galate Ortiagonis uxorem Choiomaram Plutarchi lib. de Virtut. mulier. c. 21, quod Romani, à quo virtutata erat, triboni, ad maritum caput attulerit. Sed quanto Judith laudabilior? Nam et illius illa libidini obsecuta erat, et datum illi à marito fidem violarat, neque illam illi cedes illi utilitatem afferbat. Omnia in Judith nostra scio, que ut major Deo laus et gloria sit, de se ipsa cum jurejurando, v. 20, commemorat, quomodo ab ipsius Dei angelō ad Assyriorum castra iens, inibi commorans, indidem rediens custodita sit, quod corpus et animam, absque ullo utriusque incommmodo, injuria et peccato.

QUESTIUNCULA XII.

Quis angelus, qui ad Assyrios evanet Judith, apud eos commorantem, ab his redentem, custodiem.

Fortè angelus proprius ejus custos fuit; quemadmodum et ille de quo Jacob, Gen. 48, v. 16: Angelus, qui eruit me de cunctis malis. Cùm enim custodiende Judith cura proprio illi commissus esset, alium eum textus non exprimat cur putemus? Quia tamen magni hoc loco momenti res agebatur, à superioribus angelis aliquem opinari licet et quidem eum ipsum, qui fidus itinerum dux et comes Tobias fuit S. Raphael, de quo illi plura, maximè capp. 5 et 12. Vel certè quia res ista non magna tantum, sed et publica era, in quā Dei sacra, religiones et templum, totusq; ad eos Israelitarum populus vibrabat, S. Gabriel, uti Dan. 9, vel S. Michael, existimare quid proibebat? His enim prius illius Ecclesie

CAPUT XIV.

1. Dixit autem Judith ad omnem populum: Audite me, fratres: suspendite caput hoc super muros (¹) nostros.

2. Et erit, cùm exierit (²) sol, accipiat unusquisque arma sua, et exire cum impetu, non usque descendat deorsum (³), quasi impetu facientes (⁴).

(1) Ut Assyri videntes ducem suum casum, percelantur et fugiant. (Corn. à Lap.)

(2) Hostis fuerit. (Corn. à Lap.)

(3) Ad verum et seruum cum Assyris longe potenterib; prelum. (Corn. à Lap.)

(4) Id est, quasi impressionem agentes in proximan hostium stationem, q. d.: Nolite in plena acie configere, utpote pauci contra innumeros, sed simulare vos velle configere, ut cisciter Assyri confingant ad Holoferne, ut

dux et conservator non à Rabbinis tantum traditur apud Franciscum Greg., tom. 4, sect. 5, prob. 345, tom. 6, prob. 366, sed a nostris etiam, D. Hieron. in Dan. 10, Theodoro ibid. auctore Imperf., homil. 48. Illic verò et angelica hominum custodia praeclarè perspicitur, et angelorum erga pietatis, jejuniorum, ceterarumque virtutum cultores amor et beneficencia. De eo tamen potissimum Judith predicit, quod per eum ab omni coquinata, quam tamen convivis, blanditiis et vino studiosissime Holofernes molestat, Dei iusu, defensa et conservata sit. Valeriano conjugi adhuc ethnico dicebat, ut eum ad Christi Domini fidem sanctamque castitatem traducere. S. Cecilia: « Mecum habeo custodem corporis mei angelum Domini, et nimio zelo custodit corpus meum. » Neque vanè id ab eā dictum; sicut illi ipsius frater Tiburcius oculis probrarunt et crediderunt. Idem quoque litteris proditum de S. Juliano duodecimi annorum adolescenti, qui angelico insigni favore, non virginalem tantum puritatem custodivit, sed et ad eamdem, S. Basiliassam, qua ipsi conjun futura erat, aliquos deinceps innumerimos, permovit. Inspice, si videatur, etiam Cesarian, lib. 8, c. 42.

Adjunguntur jucundissimi latetum omnium plausus, gratulationes et Dei laudationes, tam in seipso quam in sancta Judith, et primò de universo populo narratur v. 22 et 23, tum de Ozia v. 23, 24, 25, postremo de Achioro vocato v. 27. Sed que de eo ad capitulum finem ab isto verso narrantur, omnia in Graecia ad sequens caput transfruentur. Quos imitabor, ut que de illo restant, colligantur simili omnia.

CHAPITRE XIV.

1. Alors Judith a dit à tout le peuple: Ecoutez-moi, mes frères; suspendez cette tête au haut de nos murailles.

2. Et aussitôt que le soleil sera levé, que chacun prenne ses armes, et sortez tous avec grand bruit, non pour descendre jusqu'aux ennemis, mais comme vous disposant à les attaquer.

aciens instruat, ac videntes eum cæsum consternantur et fugiant. Nolebat enim Judith Assyrios invadī, antequam mors Holofernis percepisset, et Assyrios inopes animi et conciliū reddidisset; sed eo factu jussit ut illico in pavidos et fugientes irrigerent. Si enim tempus dedisset Assyris, potuerint ipsi communī consilio aliud ducem sibi diligere, qui obsidionem Bethulie prosequeretur, ita

3. Tunc exploratores (¹) necesse erit ut fugiant ad principem suum excitandum ad pugnam.

4. Cùmque duces eorum (²) concurrerint ad tabernaculum Holofernis, et invenerint eum truncum in suo sanguine volutatum, decidet su per eos timor (³).

5. Cum cognoveritis fugere eos, ite post illos securi, quoniam Dominus conterit illos sub pedibus vestris.

6. Tunc Achior videns virtutem quam fecit Deus Israel, relicto gentilitatis ritu (⁴), crediti Deo, et circumcidit carnam preputii sui, et appositus est ad populum Israel (⁵), et omnis successio

que urbem fame sitiique confectam caperet. Sed Judith prudenter id providens jussit ut morte Holofernis vulnus, subito in percusso totis viribus et sanguinis involvaret. Quo facto hostes stuprati fugientes ab Heliceis viaci cesipi fuere. Vide ergo hic prudenter et solerter bellicac Juditha, que ceptam victoriam ad finem usque prosecuta est; quare prudentius fuit Annibale, qui cum Romanis in Camensi punita pala condidisset, sunderetis Mahabar, predictus equum, ut ille Romanus pergeret; sine dubio enim eam percutsum occupaturum, ac die quinto in Capitlio conaturam, dum tardaret Annibal, direcetur maturus hæc de re cogitandum, subiunxit Mahabar: *Vincere scis, Annibal, sed Victoria nescis uia.* Ita Livius lib. 22. Audi S. Ambro. lib. de Viduis: *Neq; dexteræ tantum hoc opus, sed majora tropheæ sapientiae.* Nam manu solus Holofernes vicit, consilio autem omnem hostium vicecū exercitum. Suspenso enim Holofernis capite, quod virorū non potuit excogitari consilium, surorum erexit animos, hostium friget; suis pudore extitans, hostes quoque terror percelles, coquosi eis sunt et fugati. Haec unica videtur temperantia atque sobrietas, non solus naturam suam vicit, sed, quod est amplius, fecit virum etiam fortiores.

Simili modo David, amputato capite Holofernis, eoque Philistinis ostensio, ipsos perculit, et in fugam egit. 1 Reg. 17. Item fecit Iudas Machabeus resecto et ex arce Sion suspenso capite Nicanoris 2 Mach. 13, 35. Sic et M. Livius et Claud. Nero consules Romani, et esso Asdrubale cum 55 milibus Carthaginem, eoque capite ejus ex inopinato ante castra Annibalis fratri projecto, cum ita percererunt, ut dicere actuū esse de fortuna Carthaginem, atque illico fugiens in angulum Italiam ad Bruttos se repperit, teste Livo in fine lib. 26. (Corn. à Lap.)

(1) EXPLORATORES, quos Graeci vocant περιπλεκται, solent enim nonnulli ante castris, et satis ab illis procul excubare, qui minimos hostium motus illico significent. (Menochius.)

(2) Qui presunt distinctius aciebus. (Lyranus.)

Sine cuius voluntate exercitus non debet

5. Alors il faudra nécessairement que les courageux fuient, et s'en aillent éveiller leur général pour le combat.

4. Et lorsque leurs chefs auront couru à la tente d'Holoferne, et qu'ils n'y auront trouvé qu'un corps sans tête meuteant dans son sang, la frayeur les saisira.

5. Et lorsque vous les verrez fuir, allez hardiment après eux, parce que le Seigneur les foulera sous vos pieds.

6. Alors Achior, voyant ce que la toute-puissance de Dieu avait fait en faveur d'Israël, abandonna le culte du paganism, crut en Dieu, se circonœcta, et fut incorporé au peuple

humble commettre. Nam, sicut dicitur lib. de Judicio Bello, non solum bellare, sed etiam vincere sine duce apud Romanos erat vituperabile. (Lyranus.)

(5) Ex eas principis inopinato, et etiam immisso à Deo, unde videtur hic scilicet quantum ad aliquid propheticis loqui. (Lyranus.)

(4) Oneratur quomodo Achior hie primus dicatur credidisse Deo, cùm supra, cap. 5, longa oratione coram Holoferne confessus et testatus sit virtutem et potentiam Dei Israel? Respondet Dicitur. Achior nunc primus, occasione tam illustris factoris et beneficii credidisse, nempe, quia nunc primus plene et perfecte crediti, et, ut hic additur, relicto prorsis gentilitatis ritu, omnia omnino que erant populo Israelitico divinitates revelata, firmo assensu recepit. Deinde potest hoc referri non tam ad fidem internam quam ad externam fidei professionem per circumsitionem, de quā sequitur. Nam et olim in Ecclesia Catechumeni, etiam omnia credenda firmiter teneant, tamen non vocabantur proprie fideles, nisi cum essent baptizati. (Estius.)

Tunc ACHIOR VIDENS VIRTUTEM (potentiam et fortitudinem, scilicet tam fortem, prodigiosam et divinam victoriā de caso Holoferne) QUAM FECIT DEUS ISRAEL (Graecē Israëlis, id est, populi Israheliticī), RELICTO GENTILITATIS RITU (idolatria et gentilismo), CREDIDIT DEO, ET CIRCUMCIDIT (non sūt, sed Levita aliquis manu) CARNEM PREPUTII SUI, factus proselytus et Iudeus; licet enim Ammonites, Arabes, Phœnices, Egyptii, Ethiopes, circumcisionem jam olim ab Abraham et Iudeis accepissent, tamen accepérunt eam ut liberam, non ut obligantem, uti eam à Deo jacentē accepterant Heliæ. Unde multi se non circumcidēbant ob pudorem et dolorem circumcisōis; quare paulatim circumcisio apud eos quasi evanuit. Achior ergo licet Ammonita, fuit incircumcisus, sed hoc facto Judith conuersus ad Judaismus, et hoc modo socius. Circumcisio enim erat professio Judaismi et legis Mosie, sicut baptismus iam est professio Christianismi et legis Evangelice. (Corn. à Lap.)

(5) Ut quasi civis Israelitarum quis civicum haberet ad omnia eorum privilegia, iura, dignitates etiam et magistratus. Licet enim Deus retinueret, Deut. 25, 5, Ammonitas et

generis ejus usque in hodiernum diem.

7. Mox autem ut ortus est dies, suspenderunt super muros caput Holofernis, accepitque unusquisque vir arma sua, et egressi sunt cum grandi strepitu et ulu- latu.

8. Quod videntes exploratores, ad tabernaculum Holofernis concurrerunt.

9. Porro hi qui in tabernaculo erant, venientes, et ante ingressum cubiculi perstrepentes, exortandi gratia, inquietudinem arte moliebantur, ut non ab excitabitis, sed a sonantibus Holofernes evigilaret.

10. Nullus enim audebat cubiculum virtutis (1) Assyriorum pulsando aut intrando aprire.

11. Sed cum venissent ejus duces (2) aetribuni (3), et universi majores exercitus regis Assyriorum, dixerunt cubicula- riis (4):

12. Intrate et excitate illum, quoniam egressi mures de cavernis suis (5) ausi sunt provocare nos ad praelium.

13. Tunc ingressus Vagao cubiculum eus, stetit ante cortinam (6), et plausum

Moabitas admitti in costum Israel, tamen in haec legem permitte dispensari ob insignia alienigenae in Israelem merita, qualia fuerunt Achior, qui coram Holoferne Dei erga Israelem providentiam et protectionem publice erat professus, et dignis encomiis celebratur. Si Ruth Moabitina admissa fuit in costum Israel, nubesque Booz, facta est avia Davidis indeque Christi. Haec enim esse Dei mentem responderunt legisperiti vel prophetae, vel pontifices consulentes Deum per Urim et Tummim, de quibus dixi Epistola 28. (Corn. a Lap.)

ET APPOSITUS EST AD POPULUM ISRAEL Non dubium, quin hoc sancte et piè ab Achior factum est. Sed queret aliquis, utrum hoc fuerit ei ad salutem necessarium, ut circumdebetur, et incorporate populo Israelitico? Respondeo videri quod non, et colligitur ex capite sexto hujus libri, in quo leguntur se- niiores illorum Israel dixisse ad Achior: Si Deus tecum in medio nostri, ut sicut placuerit tibi, ita cum tuis omnibus converseris nobiscum. Ubi ex eo quod dicitur, sicut placuerit tibi, colligitur, non fuisse necessarium ad salutem ipsum circumcidere. Certè Naaman Syrus suscepit fidem unius Dei, non est circumcisus, quod haud dubiè ipsi prescriverisset Eliseus, si fuisse necessarium ad salutem. Ratio autem hujus est, quia circumcisio soli populo Israelitico imperata fuit, et ad eos solos pertinet, sicut et Apostolus ait ad Rom. 5: Scimus, quoniam quamcumque lex loquatur, ita qui in

d'Israël, et toute la suite de sa race jusqu'à ce jour.

7. Aussiôt donc que le jour parut, ceux de Béthulia suspendirent au haut de leurs murs la tête d'Holoferne; et chacun ayant pris ses armes, ils sortirent tous, en faisant un grand bruit et jetant de grands cris.

8. Les courreurs voyant cela coururent à la tente d'Holoferne.

9. Ceux qui étaient dans la tente vinrent à la porte de sa chambre; et ils tâchaient, en y faisant quelque bruit, d'interrompre son sommeil, afin qu'Holoferne fut plutôt éveillé par ce bruit confus qu'il entendrait, que par quelqu'un de ses gens.

10. Car nul n'osait, ni frapper à la porte, ni entrer dans la chambre du général des Assyriens.

11. Mais les chefs, les capitaines et les principaux officiers de l'armée d'Assyrie étant venus à sa tente, dirent aux officiers de sa chambre :

12. Entrez, et éveillez-le, parce que ces rats sont sortis de leurs trous, et ont osé nous défié au combat.

13. Alors Vagao étant entré dans sa chambre, se tint devant le rideau, et il frappa des

lege sunt loquitor. Interim poterant et alii circumcidit, scilicet qui vellet illi populo incorporari, et proselyti dicebantur, sed non tempestanter, et taliis fuit Achior. Si queras ultra- riū: Quomodo ergo potuisse gentiles sine circumcisione salutem consequi? Dico eodem modo, quo omnes p̄ veteris Testimoniae salutati sunt instituti circumcisio. Nempe vel sola fide mediatoris, vel etiam per aliquod simili exterrimum sacrificium, vel sacramentum nobis ignotum. (Estinus.)

(1) Id est, potestis et maiestatis Assyriorum, ita vocant Holofernem suum ducem et principem, sicut nos regem vel principem vocamus regiam maiestatem, suam celitudinem, suam excellentiam. (Corn. a Lap.)

(2) Presidentes aiebus. (Lyranus.)

(3) Qui in una aie presunt mille bellatoribus. (Lyranus.)

(4) Qui familiariis possunt ingredi cubicula magnorum. (Lyranus.)

(5) Ita ex contemptu vocant euan Judœos, quasi inermes et imbellies, sed mures hosce mox experti sunt evassisse leones, qui elephantes eorum prosternerent. (Corn. a Lap.)

(6) Adeò enim principes Assyriorum et Persarum servabant suam gravitatem et maiestatem, ut non nisi per cortinam loquerentur, darentque responsa, ut etiamnam faciunt reges Sinarum. Unde Atheneus, lib. 4, cap. 6, ex Heracleo tradit, principes invitatos ad reges Persarum ad convivium, in eodem cubiculo cum eo conassæ, sed interjecto velo, ita ut

fecit manibus suis (1) : suspicabatur enim illum cum Judith dormire.

14. Sed cum nullum motum jacentis sensu aurium caperet, accessit proximans ad cortinam (2), et elevans eam, vidensque cadaver absque capite Holofernis in suo sanguine tabefactum jacere super terram (3), exclamavit voce magna cum flenti (4), et saidit vestimenta sua.

15. Et ingressus tabernaculum Judith, non inventit eam; et exiliit foras ad populum (5).

16. Et dixit: Una mulier Hebreæ fecit confusionem (6) in domo regis Nabuchodonosor: ecce enim Holofernes jacet in terra, et caput ejus non est in illo.

17. Quod cum audirent principes virtutis (7) Assyriorum, sciderunt omnes vestimenta sua, et intolerabilis timor et tremor cecidit super eos, et turbati sunt (8) animi eorum validæ.

18. Et factus est clamor incomparabilis in medio castrorum eorum.

eis videri non posset, cum ipse eos faciliter videat. (Corn. a Lap.)

(4) Ad excitandum Holofernem, non audens sive tactu, sive facto in auribus clamore illum excitare. Apud Homerum Olyss. 2, legimus ancillas Penelopæ exortatur, cubiculum ingressas instrepantes vocibus. (Calmet.)

(2) Foribus tabernaculi introrsum obdutum; non enim agitur de suppario lecti, quod Judith absterat. Scilicet Vagao accessit sedato atque suspenso gradu, et astitit admotus auribus, ut modo cum sermonem caparet colloquientem, aut dormientium ronchonem; sed eum nihil aurum senserat caperet, velum elevavit, videlicet cadaver Holofernis, quod ex lecto Judith devolaverat, in terram abjecerat, ut subito aspectus clamorem extorqueret, et turbarentur castra, priusquam ultum sumi posset pro rerum opportunitate consilium. (Vatibus.)

(5) Graeca, super lectum, vel lectus hic erat terra propè lectum, ut habent Graeca, v. 16. (Corn. a Lap.)

(4) Pro Domini sui interitu. (Lyranus.)

(5) Exspectantem Holofernis mandatum. (Lyranus.)

(6) Interficiendo militis principem. Unde et Abimelech vulneratus a muliere, fecit se interfici per artem gererum suum, ne dicteretur in eis approbatio quod mulier interficeret eum, Iudic. 9. (Lyranus.)

UNA MULIER HERBEÆ FECIT CONFUSIONEM IN

mans, s'imaginant qu'il dormait avec Judith.

14. Mais près l'oreille, et n'entendant aucun mouvement d'un homme qui dort, il s'approche plus près du rideau; et le levant, il vit le corps mort d'Holoferne étendu par terre, sans tête, et tout couvert de son sang. Aussiôt il jeta un grand cri avec larmes, et déchira ses vêtements.

15. Puis étant allé à la tente de Judith, et ne l'ayant point trouvée, il sortit devant le peuple, et dit :

16. Une seule femme du peuple hébreu a mis la confusion dans la maison du roi Nabuchodonosor, car voici Holoferne étendu par terre, et sa tête n'est plus avec son corps.

17. Les chefs de l'armée des Assyriens, ayant entendu ces paroles, déchirèrent tous leurs vêtements; ils furent surpris d'une crainte et d'une frayeur extrêmes; le trouble saisit leurs esprits;

18. Et tout le camp retentit de cris effrayables.

NON NEOS, dum principem occidendo tota castra confudit, perculit, turbavit. Vide hic praedictam Judith, qua caput ducis petit: eo enim sublatio castra tota sustinuit. Castra enim sine duce, idem sunt, quod populus sine rege, oves sine pastore, discipuli sine magistro, filii sine patre, civis sine consule. Unde Tarquinus rex Romanus caputa papaverum in horo demeuerat, hoc ipso filii, qui facta ad Gabinos transfigerat, per nuntium significavit, capitulum principum Gabiniorum esse tollenda: quo facto Gabini quasi accepisti se dedidere Tarquinio, teste Livio. Hanc gnomen mystice doctores applicant D. Virgili, quae caput draconis infernali conterens, tota ejus infernulum spirituum agmina presumebundit.

(Corn. a Lap.)

In Graco et Syro ante haec verba legitur: PREVARICATI SUNT SERVI: FECIT CONFUSIONEM UNA MULIER HEBREA IN DOMINA REGIS. Nominis servorum designantur Israelite, quemadmodum et vers. 12, ubi Vulgata legit: MURES EGESSI SUNT DE CAVERNA SVIS; GREECI VERÒ: ASI SUNT SERVI DESCENDERE SUPER NOS. Innuit his verbis Bagos, peritos servos, structis in dominum insidiis, illum manu femina interfecisse. Forte etiam statim suspicatus est eunuchs, Judith foras recluse Judeo alicui, qui dorthantem Holofernem necaverit.

(7) Id est, exercitus. (Calmet.)

(8) Propter quod non providerunt sibi de aliquâ defensione, nam turbati minus pravident, ut dicitur in Elenchis. (Lyranus.)

TRANSLATIO EX GREGO.

1. Et dixit ad eos Judith: Audite nunc me, fratres: et tollentes caput hoc, suspendite illud super pinaculum muri vestri. — 2. Et erit, cuncti illuxerit aurora, et exierit sol super terram uniusquisque vasa bellica vestra, et exhibitis omnis vis fortis extra civitatem, et dabitis

principem in eos, tanquam descendentes in campum ad excubias filiorum Assur: et non descendentis. — 5. Et sumentes isti armaturas suas, ibunt ad castra sua, et exitabunt duces virtutis Assur, — et concurrent ad tabernaculum Olophernis et non invenient eum, et irruerunt super eos timor, et fugient à facie vestrâ. — 4. Et insecuri vos, et omnes habitantes omnem terminum Israel, prosternebit eos in viis eorum. — 5. Prieusquam verò faciat haec, vocate mihi Achior Aramanitem; ut videns agnoscat eum, qui vilipendebat dominum Israel, et ipsum tanquam ad mortem miserat ad nos. — 6. Et vocaverunt Achior, è domo Oziae. — Ut autem venit, et vidit caput Olophernis in manu viri unius ex ecclesia populi, ecclisit in faciem, et exsolitus est spiritus ejus. — 7. Ut autem recreaverat eum, procedit ad pedes Judith, et adoravit faciem ejus, et dixit: — Benedic tu in omni tabernaculo Judæ, et in omni gente; qui quidem audientes nomine tuum turbabuntur. — 8. Et nunc annuntiasi mihi quaecumque fecisti in diebus his. Et annuntiavit ei Judith in medio populi omnia quaecumque fecerat faciens, ex qua die exiit, usque dum loqueleretur eis. — 9. Ut autem cessavit loquens, jubilavit populus voce magna, et dedit vocem lacrimam in civitate sua: — 10. Videns autem Achior omnia quaecumque fecerat Deus Israel, credidit Deo valde, et circumcidit carnem præputii sui, et appositus est ad domum Israel usque in diem hanc. — 11. Postquam vero aurora ascendi, et suspendenter caput Olophernis è muro, et sumpsit omnis vir Israel arma sua, et exiverunt per spiras ad ascensiones montis. — 12. Fili autem Assur, ut viderunt eos, miserunt ad prefectos suos. Illi autem venerunt ad duces, et ad chiliarchos, et ad omnem principem suum. — 13. Et advenierunt ad tabernaculum Olophernis, et dixerint ei, qui super omnia illius: — Excita nunc dominum nostrum, quoniam ausi sunt servi descendedere super nos ad prælium; ut exterminentur in finem. — 14. Et intravit Bagous, et pulsavit aulam tabernaculi; suspicatur enim dormire illum cum Judith. — 15. Ut autem nemo exaudivit, disjungens intravit in cubiculum, et inventus eum super stratum projectum mortuum, et caput ejus ablatum erat ab eo. — 16. Et clamavit vox magna cum ploratu, et deu, et clamore fortis, et discidit vestimenta sua. — 17. Et intravit in tabernaculum, ubi fuit Judith divertens, et non invenit eam. Et profluit ad populum — vociferans: — 18. Prevaricati sunt servi: fecit confusione una mulier Hebreorum in domus regis Nabuchodonosor: quoniam ecce Olophernes humi, et caput non est super eum. — 19. Ut autem audierunt verba haec principes virtutis Assur, tunicas suas discederunt, et turbata est anima corum valde: — et facta est eorum vociferatio, et clamor magnus valde in medio castrorum.

COMMENTARIUM.

Primo consilium dat Judith suspendendi è muro capitis Holofernis, et in hostem erumpendi. Eruptionis vero prescribita etiam diligerent tempus, modum, et causam usque ad v. 6. Pro. *exite cum impetu*, Graci legunt. *Scilicet expugnate et cœte*, quod Complantes vertunt, dabitis principem super eos, id est, priores irruit, principem impetum dabitis, facietis ut vestrum quilibet primus, et quasi dux sit. *Exploratores vocat noster* τὴν περιπολίαν, quae etiam supra, c. 10, v. 11, similiiter verbabatur, cuiusmodi hodie ante eastram et satias interdum procul solent excubare nonnulli, qui minimos hostium motus illiò significant.

Deinde, quemadmodum ad veram Dei religionem accesserit Achior, explicatur v. 6. Graci, ut supra dixi, hoc loco interserunt quae in Latino erant à v. 27, in superiori cap., non quod velint nunc primò vocatum Achiorum, sed quid totam de eo narrationem simul edere voluerint. *Vocavit Achior et Ozia domo*. Ibi enim, ut dixi c. 6, commo-

*tabernaculo Juda, et in omni gente, quicumque (et ceteris) audierint nomen tuum conturbabuntur, admiratione scilicet ac stupore. Sed quartu, in Graecia adjunguntur, quemadmodum à Judith petierit, enarrari, quidnam illis aliquot diebus apud Assyrios egisset. Et enarravit ipsi Judith in medio populi omnia que fecisset ab eodio, quo exierat usque ad hoc tempus, quod ipsi loqueretur. Tunc vero jubilavit vox magna populus, et in urbe sua latum clamorem dedit. De altagno, cuius hoc loco meminit Grucus, multa Lipsius de Miltiâ lib. 4, dial. 41. Quinto, sese ad veram Dei religionem convertit, et Latinus hoc loco, v. 6, breviter quinque illa indicat, quod dum Christi Jesu Domini et Salvatoris nostri fidem homines adulti suspiciunt, notare solent theologi. Primum est quod extrinsecus tales ad fidem moveant: Achior videns virtutem quam fecit Deus Israel. Alterum est, terminus à quo ad fidem veniunt. Variis siquidem impietatis genera sunt, sed duorum maximè, gentilismus sive idolatria et heres. Achior itaque retinet gentilitatis ritu venit. Terterum, terminus ad quem. Credidit Deo, et quia sunt quidam fidei gradus, cum magna et modica in Scripturis quandoque legitur, Mat. 15, v. 23, c. 16, v. 8; Marc. 9, v. 24; idem in Graeco, hujus fidelis actus ab intentione commendator: *Credidit Deo valde*. Quartum est initiatio, ut certius videlicet ceremonias et sacramentis initietur. Hodie baptismus est; tum circumcisio. Achior ergo circumcidit carnem præputii sui. Quintum est communio sanctorum, sive usus et fructus bonorum, quae in tali Dei Ecclesiâ et societate sunt. Ideoque ipse appositus est ad populum Israel, et omnis successio generis ejus, usque in hodiernam diem, ubi dues questiunculae.*

PRIOR QUESTIUNCULA.

Au ad Iudeum populum aggregari potuerit Achior?

Ammonita erat cap. 5, v. 5. Scriptum vero est Deuter. 25, 5. Ammonites et Moabites etiam post decimam generationem non intrabunt Ecclesiam Domini in aeternum. Abulensis cum in locum, tripliciter accipi Ecclesiam nomen sit: primo, pro ipsa populi multitudine et cetero, prout apud Aristotelem 2 Politicorum accipiatur; deinde pro loco sancto; tertio, pro multitudine, ut ordinem ad rectores habet. Scilicet dicitur, ait, aliquis intrare Ecclesiam, cum in multitudine datur ei aliquod officium vel principatus. Et postremo isto modo non poterant Ammoniti ac Moabites ad Ecclesiam aggregari, licet circumcisi-

melius. Per ecclesiam enim, vult intelligi sacros populi conuentus, ita ut in tabernaculum, templum et synagogas, tum quidem populus convenisset, neque sacrificiorum, neque precium faciendarum, neque demum legis audiendae causâ, introire possent. At qui viris bonis sacri fuisset? Quid quâm gentilis plus penè, in templo vel synagoga, loci habuissent? Et tamen, etiam si res ita fuisset, ne praepiudicâ quâdam conditione foret Achior, privilegioque ornaretur, nihil obstat.

POSTERIOR QUÆSTIUNCULA.

An apud Judæos manserit Achior, et quid nos doceat?

Fieri potuisse, ut Judaico cultu et circumscriptione initiaretur; posteaquam tamē debellatum esset, non gentilitatem sed in Ammonitidem reverteretur, idemque viri boni officio fungeretur. Textus tamen apud Judæos manasse satis docet, quando non id tantum ait, quod Græcus asserit, appositum eum ad populum Israel; sed omnem etiam generis successiōnem. Indicatur enim vel priorem ad se uxorem vocasse, vel apud Judæos aliam duxisse, ex eaque liberos, qui sacra eadem secuti sint, procressâ, idque non uno vel altero anno, sed pluribus. Nam vel ipse libelli hujus auctor, vel aliis postea quispiam, ut prolegom. altero montum, eam ob causam adject, usque in hoidernum diem. Atque hic videt, quam verè Achioris nomen, quod, ut cap. 5 dixi, est lucis frater, accepiterit. Vera enim lux ei jam oborta, depulsis omnibus gentilismi teñebribus, Iudeus ex Abraham progenitus erat: Ammonita ex Loth. Ille in luce, imò et lux quedam erat; iste in Ecclesiam Christianam accedit, Gentilium. Sumus eum omnes homines fratres, quoad carnem, sed non quoad lucem. Ac verum è falso cultum qui transuent, Achiores flunt, lucis fratres, imò et summae lucis, que Deus est, filii, camdeum cum aliis omnibus hæreditatem addituri. Sunt verò in eoden Achiorre duo notanda. Unum, tanta ejus et tam incensa fides, ut unum hoc ubi miraculum vidi, illic superstitutiones pristinas omnes abjecerit. Neque cum remorata est pristinorum opum dignitatis cupiditas? inferior, quam leviti alienigena, in alio populo, subibit conditio. Etsi enim civitatis et capessendorum magistratum privilegium ei concessum, ejus

tamen dum nocte hac, veram profliter fidem cepit, incertus erat. Alterum, quod in suscepto fide constans deinceps fuerit; in eis proles ipsa sua educarit et insisteretur, et quidem ita, ut ipse deinceps eamdem semper, quod quidem constet fidem retinerint. Adiciam et illud, miram esse hic Dei considerandam benignitatem, qui parvas, inchoatas et adumbratas quadam hominum virtutes, suā ipse gratiā magnas, perfectas et vera tandem efficit, qui, quae homines veluti mala summa nobis vel inferebant, vel minabantur, ea in eternam animorum nostrorum salutem convertit. Quantum Achioris capitū periculum erat, dum ex Assyriorum castris, Bethuliam, in funestissimum veluti carcere, ubi ad necem tanisper custodiretur, ejectus et contritus est! Sed hoc totum sempernam ipsius animo lucem, immortali regni hæreditatem verissimam felicitatem attulit. Hec peccatoribus, non paucis, hæreticis, et idololatriis ad penititudinem, resipiscientiam, Christique Domini doctrinam compendiaria sep̄ via exstitit. Legatur de Burgundionibus ad Christum venientibus Socrates lib. 7, c. 50, de Clodoveo Francorum rege Gregorius Turon. 1, 2, c. 50 et 51, apud Bedam S. Vedasti historia, de Adado Ethiopia rege, Paulus diaconus l. 16, de Hedui Northauimbrorum rege, vide Beda lib. 2 Histor. cap. 6, et sequent. de Cedula Gevisorum rege; idem Beda lib. 5, cap. 7, de Olâ Bogoris Balgorum regis sorore Zonaras et Cedren. Nam et ea, cùm Constantinopoli capita tenererit, fonte sacro illustrata est, tandemque domum reversa, plurimi, et quidem suo ipsius fratri, religionis ejusdem amplectende auctor fuit. Quid et duodecim illi adolescentes, qui nobilissimum Saxonum filii, cùm obsides Carolo Magno dati essent, pèr eam occasionem colestis honorum, à se Burchardo Heribolensi episcopo, pignore donati sunt? ut quidem eum, Catholicis valde iniquus, scribit Genuaria 15, cap. 57, Balæus.

Terrium est executio ejus, quod Judith derat, consilii. Suspensus nefarium illud caput est, et eis armis, foras eo tempore et modo eruptum, quod illa præscripterat. Ideoque et effectus ex animi plenâ sententiâ consecutus. Nam primò, qui facto contra erumpentes Judæos opus esset, Holofernem interrogaturi ad ejus tentorium Assyriorum ducis venerari, et quidem suæ ipsorum calamitatis ignari, per irrisiōnem et contemptum

maximum: Egressi, aiebant, mures de cavernis suis, prorsus ut illi olim Philistæj, 1 Reg. 14, v. 11: En Hebrei egredientur de cavernis, in quibus absconditi fuerant. At isti mures vobis, ô Assyrii, non ita multò post, leges erunt. Vos magni vastique Nabuchodonosariana superbia elephanti, mures istos haud feretis. Græcus aliud etiam extreme despiciens vocabulum posuit: *Ausi sunt servi ad nos descendere*, et quidem, ad bellum ut averruntur, videlicet penitus. Cur verò in Holofernis, exemplo, cubiculum non intrârint, causa redditur, vers. 10, quod eum in locum, ubi virtus Assyriorum, id est, rex vel ab eo summus dum cubaret, ingredi nemo auderet. In Sardanapalo pulchrit̄ id exponit, lib. 2 Diodorus, idemque suis postea moribus probabant Medi, ut in Dejoce atq. lib. 1 Herodotus, et Persæ apud eundem lib. 5. Postea, qui à cubiculo

CAPUT XV.

Ubique

Luctus, ubique pavor et pharima moris imago.

CHAPITRE XV.

1. Cumque omnis exercitus decollatum Holofernem audisset, fugit mens (1) et consilium ab eis, et solo tremor et metu agitat, fugæ præsidium sumunt (2).

2. Ita ut nullus loqueretur cum proximo suo (3), sed inclinata capite, re-

(1) Εξιόνεται, quasi extra se fuere ex admiratione. Frequenter vox apud interpres veteris Testamenti, et in novo, ut Matth. 15, 23, Marc. 2, 42, 5, 42, 6, et alibi. (Grotius.)

(2) Il ne faut pas regarder cette frayeur comme si elle n'avait été que naturelle. Il est vrai que la surprise où ils furent, en voyant leur général mort et sans tête, était capable de les écourir d'abord. Mais pour peu qu'ils eussent fait de réflexion sur l'état où se trouvait Béthulie, ils auraient pu, en suivant les ordres du principal commandant, prendre aisément cette ville, qui selon la nécessité présente se serait rendue au bout de deux jours. Il paraît donc que cet Dieu même qui leur donna tout d'un coup et l'esprit et le conseil, en sorte qu'ils se trouvèrent hors état de délibérer sur ce qu'ils avaient à faire, et qui imprima au fond de leurs cœurs un salissement et une terreur panique, qui les fit faire comme des moutons devant les Hébreux. Ainsi ce fut une chose vraiment étonnante de voir une armée si redoutable de barbares, poursuivie et taillée en pièces par un petit nombre de gens affaiblis par la faim et par la soif, qu'ils traitaient un moment auparavant avec le dernier mépris, en les appellant des rats qui étaient sortis de leurs trous, et qui avaient eu la hardiesse de les appeler au combat.

Si ces exemples ne sont pas capables d'abaisser l'élevation des hommes superbes et des puissants de la terre, et s'ils ne leur donnent l'idée véritable qu'ils doivent avoir, tant de la grandeur de Dieu, que de la bonté et du néant de tous les hommes, il faut

(Sacy.)

(3) Græcus: Non fuit homo manens ad faciem proximæ ultra, sed effigi unanimitate fugie-